

Fragmentvertaling in het Kroatisch: Svetlana Grubić Samaržija

Marieke Lucas Rijneveld: De avond is ongemak

Deel I, Hoofdstuk 1 en 2, blz. 9 t/m 22

1.

Imala sam deset godina i više nisam skidala jaknu. Tog jutra majka nas je protiv hladnoće jedno po jedno mazala mašću za vimena iz žute limenke Bogena, koja se inače koristila samo za ispucalu kožu, žuljeve i kvрге u obliku karfiola na vimenima krava muzara. Poklopac limenke bio je tako mastan da se mogao odvrnuti samo pomoću kuhinjske krpe; smrdjelo je po pirjanom vimenu koje je katkad, narezano na debele kriške te posuto solju i paprom stajalo na štednjaku u loncu s temeljcem i koje mi se gadilo baš kao i smrdljiva mast na mojoj koži. No majka je svejedno gurala svoje debele prste u naša lica, kao u sir koji je opipavala i lupkala kako bi provjerila dozrijeva li korica. Naši blijedi obrazi svijetlili su pod svjetlom kuhinjske žarulje, prekrivene izmetom muha. Odavno smo trebali nabaviti sjenilo, neko lijepo s cvijećem, ali kada bismo ga vidjeli u selu, majka je htjela da tražimo dalje. To je radila već tri godine. Tog jutra, dva dana prije Božića, osjetila sam njezine masne palčeve u svojim očnim dupljama i na trenutak sam se uplašila da će pritisnuti prejako i da će mi se očne jabučice otkotrljati unutra poput pikula. Da će reći: „To je zato što ti pogled uvijek nekamo luta i nikad ga ne zaustavljaš kao što to čini pravi vjernik, koji ga usmjerava prema Bogu, kao da bi se nebo svakog trena moglo otvoriti.“ No nebo se ovdje otvaralo jedino zbog snježne oluje, a to nije bilo nešto u što bi se moralo glupavo zuriti.

Nasred stola s doručkom nalazila se pletena košarica za kruh, sa salvetom na božićne anđele. Anđeli su držali trubu ili grančicu imele kojom su skrivali pimpek; čak i kad bih podigla salvetu prema svjetlu žarulje, nisam mogla vidjeti kako izgleda – pretpostavila sam kao smotana kriška salame. Majka je na papirnatu salvetu uredno poslagala kruh: bijeli, crni sa sjemenkama maka i kruh s grožđicama. Hrskavu koricu kruha s grožđicama kroz sito je pedantno posula šećerom u prahu, što je nalikovalo prvom laganom snijegu koji je jutros pao na leđa naših krava pasmine Blaarkop, prije nego što smo ih s paše utjerali unutra. Kvačica za vrećicu s kruhom uvijek je stajala na kutiji za dvopek, jer bi se inače izgubila, a vrećica vezana u čvor majci je izgledala tužno.

„Prvo slano, a onda slatko“, rekla je kao i obično. To je bilo pravilo, tada ćemo biti veliki i jaki, veliki poput diva Golijata i jaki poput Samsona iz Biblije. Osim toga, uvijek smo morali popiti i veliku čašu svježeg mlijeka, koje je najčešće već nekoliko sati stajalo vani i bilo mlako i koje je katkad na površini imalo sloj žućkastog vrhnja koje se lijepilo za nepce ako bismo ga pili previše sporo. Najbolje je bilo čašu mlijeka iskapiti zatvorenih očiju, što je majka smatrala iskazivanjem nepoštovanja, iako u Bibliji nije pisalo ništa o brzom ili polaganom ispijanju mlijeka, ili o tome smije li se tijelo krave kušati ili ne. Iz košarice sam uzela krišku bijelog kruha i stavila je na tanjur, s dvije izbočine prema dolje, tako da je izgledala kao blijeda dječja guza, pogotovo kad bih je do pola namazala čokoladnim namazom, što je mojoj braći i meni uvijek bilo smiješno i oni bi svaki put rekli: „Opet ližeš guzicu i govna.“ No ja sam prvo morala pojesti nešto slano, a tek sam onda smjela prijeći na čokoladni namaz.

„Ako zlatne ribice predugo držiš u mračnoj sobi, one će pobijeljeti“, šapnula sam Matthiesu i stavila na kruh šest kriški kuhane kobasice koje su se uklopile točno unutar korica kruha. *Imate šest krava i dvije od njih pojedete. Koliko će ih ostati?* Kad god sam nešto jela, u glavi sam čula učiteljev glas. Zašto je to glupo računanje uvijek bilo povezano s hranom – s jabukama, tortama, komadima *pizze* i keksima – nisam znala, ali bilo kako bilo, učitelj je izgubio nadu da ću ikad znati računati i da će moja bilježnica ikad biti snježno-bijela, bez i jedne crvene crte. Tako mi je trebala godina dana da naučim gledati na sat – otac je satima sa mnom sjedio za kuhinjskim stolom na kojemu je bio sat za vježbu iz škole, koji bi otac katkad iz očaja bacio na pod, zbog čega je mehanizam iskočio pa je taj prokleti sat zvonio i zvonio – a kazaljke su se i sad s vremena na vrijeme pretvarale u kišne gliste koje smo vilama iskopavali iz zemlje iza staje kad bismo išli na pecanje. Izvijale su se u svim smjerovima kad bismo ih držali između palca i kažiprsta i tek kad bismo ih nekoliko puta kvrcnuli, nakratko bi se smirile, ležale u ruci poput onih slatkih crvenih crvolikih bombona iz Van Luikove prodavaonice slatkiša.

„U društvu se ne smije šaptati“, rekla je moja seka Hanna, koja je za blagovaonskim stolom sjedila pokraj Obbea, preko puta mene. Kad joj nešto nije bilo po volji, micala je usne slijeva nadesno.

„Neke riječi su još prevelike za tvoje male uši, još ne mogu stati u njih“, rekla sam punim ustima.

Dosađujući se, Obbe je prstom miješao mlijeko u čaši, izvadio kožicu i brzo je obrisao o stolnjak. Kožica se zalijepila kao bjelkasti šmrkalj. Bio je to odvratan prizor, a ja sam znala da bi stolnjak sutradan mogao biti okrenut drukčije, s osušenom kožicom preda mnom. Tada nikako svoj tanjur ne bih stavila na stol. Svi smo znali da salвете služe samo za ukras i da će ih majka nakon doručka izravnati i vratiti u kuhinjsku ladicu; znali smo da nisu namijenjene brisanju prljavih prstiju i usta. I meni bi nekako bilo žao anđelčića da ih zgnječim u ruci poput komarca, čime bih im slomila krila ili da njihovu bijelu anđeosku kosu umrljam džemom od jagoda.

„Moram ići van baš zato što sam tako blijed“, šapnuo je Matthies. Nasmijao se i vrlo pažljivo gurnuo nož u dio staklenke namaza Duo Penotti s bijelom čokoladom, kako ne bi zahvatio ništa smeđe. Duo Penotti smo imali samo za praznike. Radovali smo se tome danima prije, a sada, kad su počeli zimski praznici, napokon je došao taj čas – najljepši trenutak, kad bi majka skinula zaštitni papir, uklonila ostatke ljepila s rubova i pokazala nam smeđe i bijele mrlje, kao jedinstven uzorak na teletu koje je netom došlo na svijet. Onaj tko je taj tjedan dobio najbolje ocjene, mogao je prvi zgrabiti iz staklenke. Ja sam uvijek bila zadnja na redu.

Pomicala sam se na stolici amo-tamo, nožni prsti još mi nisu dosezali do poda. Najradije sam sve htjela zadržati unutra i raširiti ih po imanju kao kriške kuhane kobasice. Učitelj jučer u tjednom pregledu o Južnom polu nije uzalud govorio da neki pingvini odu loviti ribe i više se nikad ne vrate. Pa iako nismo živjeli na Južnom polu, i ovdje je bilo hladno. Tako hladno da se jezero smrznulo, a zaledile su se i pojilice za krave.

Pokraj naših tanjura za doručak nalazile su se po dvije svjetloplave vrećice za zamrzavanje. Podigla sam jednu i upitno pogledala majku.

„Da ih navučеш preko čarapa“, rekla je uz osmijeh od kojeg su joj se na licu stvorile jamice, „pa će se toplina zadržati i nećeš smočiti noge.“ Za to vrijeme dovršavala je doručak za oca koji je pomagao kravi da se oteli; nakon svake kriške kruha puštala je da joj nož klizi između palca i kažiprsta dok joj maslac ne bi ostao na vrhovima prstiju, a zatim bi ga ostrugala tupom stranom noža. Otac je sada sigurno sjedio na stoličici pokraj krave i cijedio kolostrum, s oblačićima iznad leđa koja su isparavala. Dah i dim cigarete. Primijetila sam da pokraj njegova tanjura nema vrećica za zamrzavanje; njegove su noge vjerojatno bile prevelike, osobito lijeva, koja je bila blago deformirana zbog nesreće s kombajnom kad je imao dvadesetak godina. Na stolu pokraj majke nalazilo se srebrno svrdlo za sir kojim je provjeravala okus sireva koje je pravila ujutro. Prije nego što bi zarezala sir, zabola bi svrdlo

u sredinu zaštitnog plastičnog omota, okrenula ga dva puta i zatim polako izvukla. I kao što je u crkvi tijekom večere Gospodnje jela bijeli kruh, tako je smjerno i pobožno jela sir s kimom, polako, skamenjena pogleda. Obbe je jedanput u šali rekao da je Isusovo tijelo također od sira i da zbog toga smijemo dnevno pojesti samo dvije kriške kruha sa sirom, jer bi u protivnom On brzo nestao.

Nakon što se majka pomolila i zahvalila Bogu „na oskudici i na izobilju; dok mnogi jedu kruh muke, Ti si nas nahranio milostivo i dostatno“, Matthies je odgurnuo stolicu, objesio oko vrata crne klizaljke i u džep od jakne stavio božićne čestitke koje je po majčinoj naredbi trebao staviti u sandučiće nekih susjeda. Matthies je išao na jezero, s nekoliko je prijatelja sudjelovao u utrci oko poldera. To je bila ruta od trideset kilometara, a pobjednik će dobiti sendvič s vimenom i senfom i zlatnu medalju s godinom 2000. Najradije bih mu navukla vrećicu za zamrzavanje i preko glave, kako bi se toplina dugo zadržala, te ju dobro zatvorila. Promrsio mi je kosu, a ja sam je brzo ponovno poravnala i maknula nekoliko mrvica s gornjeg dijela pidžame. Matthies je razdjeljak uvijek imao na sredini glave, a uvojke na čelu oblikovao je gelom za kosu. Izgledali su kao dva zavijutka maslaca na tanjuriću, kakve je majka uvijek pripremala za Božić: maslac iz kutije nije joj djelovao dovoljno svečano, to je bilo za svaki dan. A Isusovo rođenje nije bilo nešto svakidašnje. Bez obzira na to što se to događalo svake godine, kao što je i svake godine ponovno umirao za naše grijehe, što je meni bilo čudno i o čemu sam često mislila: taj jadnik odavno je mrtav, oni su to sigurno zaboravili. Ali bolje da ništa ne kažem, inače neće biti kolača sa šarenim mrvicama i nitko neće pričati božićnu priču o tri kralja i zvijezdi na Istoku.

Matthies je otišao na hodnik pogledati u zrcalu svoje uvojke. Iako će se na hladnoći ukrutiti i spljošteni mu pasti na čelo.

„Smijem li ići s tobom?“ upitala sam. Otac je s tavana donio moje drvene klizaljke i povezao mi oko cipela smeđe kožne vrpce. Već sam nekoliko dana klizala po kući, s rukama na leđima i štitnicima na oštricama kako ne bih previše oštetila pod i kako majka ravnim nastavkom na usisivaču ne bi morala s poda uklanjati moju želju za utrkom. Listovi su mi bili čvrsti. Već sam dovoljno vježbala da mogu izaći na led bez sklopive stolice.

„Ne smiješ“, odgovorio je. A onda je tiše dodao, tako da sam ga samo ja mogla čuti: „Zato što idemo na drugu stranu.“

„I ja želim na drugu stranu“, šapnula sam.

„Povest ću te kad budeš veća.“ Nataknuo je vunenu kapu i nasmiješio se; vidjela sam njegov aparatić za zube s plavim gunicama cik-cak uzorka.

„Vratit ću se kući prije mraka“, doviknuo je majci. Na vratima se okrenuo još jedanput i mahnuo mi. Prizor je to koji ću poslije neprestano vrtjeti u glavi, sve dok mu se ruka više nije podizala, a ja sam se počela pitati jesmo li se uopće pozdravili.

2.

Imali smo samo kanale Nderland 1, 2 i 3. Otac je rekao da na njima nema golotinje, a riječ „golotinja“ izgovarao je kao da mu je u usta upravo uletjela vinska mušica, pa je izbacio i malo pljuvačke. Ta me riječ podsjećala na krumpire koje je majka gulila svake večeri i bacala u vodu u loncu, na zvuk koji se pritom čuo. Zamišljala sam si da na nekome tko predugo misli na gole ljude s vremenom izrastu klice kao na krumpirima, koje se onda iz mekanog mesa moraju ukloniti vrškom noža. Zelenim izdancima hranili smo kokoši, bile su lude za njima. Ležala sam na truhu ispred ormara od hrastovine, u kojem je bio skriven televizor. Jedna kopča s mojih klizaljki otkotrljala se ispod njega kad sam klizaljke bijesno bacila u kut dnevne sobe. Za drugu stranu sam bila premala, a za klizanje na odvodnim barama iza staja prevelika. To se ionako nije moglo nazvati klizanjem, bila je to prije neka vrsta geganja, kao što su to činile guske koje su silazile onamo u potrazi za nečim jestivim, a sa svakom ogrebotinom na ledu oslobađao se smrad gnojnice i oštrice na klizaljka poprimale su svjetlosmeđu boju. Sigurno smo izgledali zaostalo, dok smo kao glupe guske stajali na bari i u svojim se ubundanim tijelima gegali s jedne strane na drugu, umjesto da kližemo na natjecanju na velikom jezeru, kamo je otišlo cijelo selo.

„Ne možemo ići gledati Matthiesa“, rekao je otac. „Jedno tele ima proljev.“

„Ali obećali ste“, povikala sam. Čak sam već i vrećice za zamrzavanje stavila na noge.

„Ovo je iznimna situacija“, rekao je otac i preko glave i obrva navukao crnu beretku. Nekoliko sam puta kimnula. Protiv iznimnih situacija nismo mogli ništa, a protiv krava ionako nitko nije imao šanse, one su uvijek imale prednost, čak i kad nisu zahtijevale nikakvu pozornost – i kad su site, debelih, tromih tijela ležale u ležajnim boksovima, uvijek im je uspijevalo izazvati iznimnu situaciju. Prekrižila sam ruke dureći se. Svo moje vježbanje na drvenim klizaljka bilo je uzaludno; listovi su mi bili tvrđi od porculanskog Isusa u

hodniku, koji je bio visok koliko i moj otac. Vrećice za zamrzavanje namjerno sam bacila u kantu za smeće i gurnula ih duboko u talog kave i između korica kruha tako da ih majka ne može ponovno upotrijebiti kao što je to činila sa salvetama.

Ispod ormara bilo je prašnjavo. Pronašla sam jednu ukosnicu, osušenu grožđicu, lego-kockicu. Kad bi rodbina ili crkveni starješine dolazili u posjet, majka bi zatvorila vrata ormara; nisu smjeli vidjeti da smo navečer skretali s Božjeg puta – majka je, na primjer, svakog ponedjeljka gledala kviz *Lingo* i svi smo morali šutjeti tako da ona za daskom za glačanje može pogađati riječi. Pri svakom ispravnom odgovoru čuli smo kako glačalo pišti, dok se par dizala. To su uglavnom bile riječi koje se nisu pojavljivale u Bibliji, a koje je majka očito ipak znala i koje je nazivala rumenim riječima, jer su se od nekih rumenjeli obrazi. Jedanput, dok je zaslon bio crn, Obbe mi je rekao da je televizor Božje oko i da majka, kad zatvara vrata ormara, ne želi da nas On vidi. Vjerojatno nas se sramila jer smo i mi izgovarali rumene riječi kad na programu nije bio *Lingo*. Majka ih je tada komadom zelenog sapuna pokušala isprati iz naših usta, kao što je s naše odjeće za školu uklanjala masne mrlje i tragove blata.

Pipala sam rukom po podu tražeći kopču. S mjesta na kojem sam ležala pogledala sam u kuhinju i odjednom ispred hladnjaka ugledala očeve zelene, gumene čizme, na čijim se stranama uhvatila slama i balega. Sigurno je iz ladice za povrće opet htio uzeti svežanj mrkvina lista, odrezavši ga nožem za kopita koji se uvijek nalazio u gornjem džepu njegova kombinezona. Danima je već hodao amo-tamo od hladnjaka do kunićnjaka. Čak je ponio i kremasti kolač koji je ostao od Hanninog sedmog rođendana i od kojeg su mi curile sline svaki put kad bih otvorila hladnjak. Nisam se mogla suzdržati da noktom ne odlomim komadić ružičaste glazure i stavim ga u usta. Napravila sam rupu u kremi koja se stvrdnula u hladnjaku i koja mi je ostala stajati na prstu poput kakve žute kape. Otac to nije primijetio. „Kad si nešto utuvi u glavu, onda ga ništa ne može odvratiti od toga“, znala je reći moja jako pobožna baka i zato sam slutila da mojega kunića, kojeg sam dobila od susjede Lien, tovi za božićni objed koji će se održati u kući sprijeda nakon što još dva puta budemo spavali. Inače se nikada nije bavio kunićima, smatrao je da je „sitnoj stoci“ mjesto na tanjuru i volio je samo one životinje koje su svojom pojavom ispunjavale cijelo njegovo vidno polje; moj kunić ga nije ispunio ni do pola. Jednom je rekao da je vratna kralješnica najlomljiviji dio tijela – u glavi sam je čula kako puca, kao da majka iznad lonca lomi sirove špagete – a na tavanu je odnedavna s grede visjelo uže s omčom. „Za ljuljačku“, rekao je otac, ali ondje ni dalje nije bilo ljuljačke. Nije mi bilo jasno zašto uže visi na tavanu, a ne u šupi, između odvijaca i njegove zbirke vijaka. Možda je otac htio, pomislila sam, da gledamo, možda će se to dogoditi

ako budemo zgriješili. Na trenutak sam u mislima vidjela kako moj kunić slomljena vrata mlitavo visi na užetu na tavanu, iza Matthiesova kreveta, tako da ga otac lakše može oderati. Vjerojatno će ići kao ovojnica koju je majka ujutro nožem za guljenje krumpira skidala s kuhane kobasice. Samo što će oni Dieuwertjea staviti na maslac u velikom loncu na plinskom štednjaku, tako da će cijela kuća mirisati po pečenom kuniću, a članovi obitelji Mulder izdaleka će moći osjetiti da će božićni objed ubrzo biti poslužen i da si ne smiju pokvariti apetit. Dok sam prije morala štedjeti na hrani, primijetila sam da sada Dieuwertjeu smijem dati punu lopatu hrane, uz sav mrkvin list koji je već dobivao. Iako je bio mužjak, ja sam mu dala ime po kovrčavoj gospođi iz emisije „Vijesti o svetom Nikoli“, jer mi je ona bila jako lijepa. Najradije sam ju htjela staviti na prvo mjesto na svojem popisu želja, ali s tim sam još malo pričekala, a osim toga, još je nikad nisam vidjela u katalogu *Intertoysa*.

Kod mojeg kunića nije bila u pitanju samo velikodušnost, nego više od toga, u to sam bila sigurna. Zato sam predlagala druge životinje kad sam s ocem prije doručka išla po krave na pašnjak da ih utjeramo u staju. U ruci sam imala štap za gonjenje. Najbolje ih je bilo udariti po boku, tada su nastavile hodati.

„Djeca iz mog razreda jedu patku, fazana ili puricu i kroz guzicu ih pune krumpirima, češnjakom, porilukom, lukom i ciklom sve dok se gotovo ne raspuknu.“

Postrance sam pogledala oca. Kimnuo je. U selu su postojale različite vrste kimanja. Ljudi su se već samo po tome mogli razlikovati. Ja sam već poznavala sve vrste. Ovo je bilo kimanje koje je otac koristio i sa stočnim trgovcima, kad bi mu ponudili premalo, ali se morao time zadovoljiti zato što je jednoj životinji nešto nedostajalo i inače je se ne bi mogao riješiti.

„Ovdje ima puno fazana, pogotovo u vrbiku“, rekla sam i pogledala prema zaraslom području lijevo od imanja. Ondje sam ih katkad viđala kako čuče na drvetu ili na tlu. Kad bi me ugledali, istog bi trena pali na tlo poput kamena i ostali ležati kao da su mrtvi, sve dok nisam otišla. Tek onda bi podigli glave.

Otac je opet kimnuo, udario štapom po tlu i povikao kravama „ššš, idemo“, kako bi se pokrenule. Nakon našeg razgovora pogledala sam u zamrzivač: među paketićima miješanog mljevenog mesa i povrća za juhu nije bilo ni patke, ni fazana, ni purice.

Očeve čizme ponovno su nestale s vidika. Samo je nekoliko slamki ostalo na kuhinjskom podu. Kopču sam stavila u džep na hlačama te se u čarapama popela gore u svoju sobu koja je gledala na dvorište. Čučnula sam uz rub kreveta i pomislila kako mi je otac stavio ruku na

glavu kad smo utjerali krave i vratili se na pašnjak pogledati zamke za krtice. Ako u njima nije bilo ničega, otac je ukočeno držao ruke u džepovima na hlačama, tada nije bilo nikakve nagrade, za razliku od slučaja kad bismo nešto uhvatili i hrđavim odvijačem vadili iz zamke presavijena krvava mala tijela, što sam radila sagnuta kako otac ne bi vidio da mi niz obraze cure suze pri pogledu na mali život koji je, ništa ne sluteći, upao u zamku. Zamišljala sam kako će otac istom tom rukom zavrnuti vrat mojem kuniću, kao što se odvrće zaštitni poklopac boce s dušikom: postojao je samo jedan jedini način da se to učini ispravno. I kako će majka potom mog beživotnog Dieuwertjea staviti na srebrni pladanj na kojem je inače nedjeljom nakon crkve posluživala husarsku salatu. Položit će ga na postelju od matovilca i ukrasiti kiselim krastavcima, kriškama rajčice i ribanom mrkvom, te s malo timijana. Pogledala sam svoje ruke i nepravilne linije na njima. Bile su još premale za bilo što drugo osim za držanje. Još su stale u očeve i majčine ruke, ali njihove ruke nisu stale u moje, to je bila razlika između njih i mene: oni su svojim mogli obaviti kunićev vrat, sir koji su upravo okretali u slanoj vodi. Njihove su ruke tražile, a kad više nisu mogle s ljubavlju držati ni čovjeka ni životinju, onda je bilo bolje odustati i okrenuti se drugim stvarima.

Čelom sam sve jače pritiskala rub kreveta, osjetila sam kako mi se hladno drvo zabija u kožu te sam sklopila oči. Katkad mi se činilo čudnim to što se mora moliti u mraku, no možda je to bilo isto kao kod mog prekrivača koji je svijetlio u mraku: zvijezde i planeti isijavali su svjetlost i štitili od noći samo kad je bilo dovoljno mračno; zacijelo je tako bilo i s Bogom. Sklopljene sam ruke stavila na koljena. Ljutito sam pomislila na Matthiesa, kako sada sigurno za nekim štandom na ledu pije toplu čokoladu i kako će se rumenih obraza nastaviti klizati; pomislila sam na zatopljenje koje će nastupiti sutra: kovrčava gospođa upozorila je na skliske krovove i maglu, zbog čega bi se pomoćnici svetog Nikole mogli izgubiti, a možda i Matthies, iako bi u tom slučaju sam bio kriv. Na trenutak sam pred sobom vidjela i svoje klizaljke, koje su ponovno bile podmazane i koje su se mogle spremi u kutiju i odnijeti na tavan. Pomislila sam kako sam još premala za mnogo toga i kako ti nitko ne kaže kad si dovoljno velik, koliko je to centimetara na dovratku, a onda sam pitala Boga bi li umjesto mojeg kunića mogao uzeti mojeg brata Matthiesa. „Amen.“